

Megjelent: az ELTE Pedagogikum támogatásával

az iskolakultúra 2009/5–6 melléklete

Kik azok a „verekedők”?

Az elmúlt hónapokban mind a pedagógusoktól, mind a laikusoktól egyre gyakrabban hallható, hogy az iskola veszélyes hely, a gyerekek egyre durvábbak, a tanároknak félniük kell, amikor a munkájukat végzik. Az iskolai agresszió jelensége új és népszerű szenzáció, a média számára jól eladható téma. Egy-egy, főleg gyerekek által elkövetett erőszakos incidens nyomán széleskörű társadalmi vita bontakozott ki, nincs is talán ma hazánkban olyan ember, akinek ne lenne a témáról határozott véleménye. A miértekről, a jelenségek mögött zajló eseményekről, arról, hogy az erőszakos incidensek mögött miféle történetek bújhatnak meg, s hogy kik azok, akiket egyszerűen „verekedőknek” vagy „tanárverőknek” titulálnak, kevéssé esik szó.

Erőszak az iskolában

Az iskolai erőszakról egyre növekvő számú magyar nyelvű szakirodalom és kutatás áll rendelkezésünkre, s a jelenség számos konferencia témája is. A feltáró jellegű kutatások minden kétséget kizáróan igazolják: a probléma létezik és komoly, de nem új keletű, mint azt többek között „Az Iskola Biztonságáért Bizottság” állásfoglalásában és jelentésében is olvashatjuk. Azt, hogy napjainkban miért foglalkozik e kérdéssel mind a közélet, mind a pedagógusszakma ilyen intenzitással, többféleképpen is magyarázhatjuk. Részben a média gyakorol nagyon intenzív hatást, de nem kétséges, hogy egyszerűen maguk az emberek lettek érzékenyebbek az agresszív incidensek iránt (Csányi, 1999), s az agresszióvitás már nem pozitív mintaként jelenik meg (Haller, 2005), azonban egyik magyarázat nem zárja ki a másikat. Mindenesetre olyan társadalmi problémával állunk szemben, mely arra készíti a pedagógusokat, hogy reagáljanak, megmozduljanak, keressék a jelenségek okát és az újfajta megoldási lehetőségeket. Sajnálatos tény, hogy amióta a tanárok kezéből kivették a testi fenyegetés lehetőségét, sokan érzik úgy, hogy eszköztelenné váltak. A megoldást gyakran valamilyen törvényi szintű szabályozásban látnák, ami felveti a pedagógia és a jog kapcsolódásainak kérdéskörét.

Minden ember véleszületett joga az emberi méltósághoz, így a lelki és testi sérthetlenséghez való jog¹. Nem kérdéses tehát, hogy jogilag az iskolai erőszak a maga módján már szabályozott, a probléma nem ebben, hanem a jogérvényesülésben keresendő. Az pedig, hogy ez a jog mennyire érvényesül az iskolában – tudnak róla vagy sem –, a pedagógusok felelőssége. A gyermek ugyanis speciális jogalany, hiszen jogérvényesítő képessége korlátozott. Az életkorból, a személyiség fejlettségéből és lehetőségeiből fakadó akadályok elhárítása tehát a pedagógus feladata is kell, hogy legyen. Az iskolai erőszakra adott pedagógiai és jogi válaszok azonban sok mindentől függenek. Jogilag – bár erről éppen ebben a pillanatban is zajlanak a szakmai viták – tízennégy évnél fiatalabb gyermeknek nincsen büntetőjogi felelőssége. Ez azonban nem azt jelenti, hogy bármit megtehet, hiszen ugyanakkor ott van a másik gyermek személyi sérthetlenséghez való joga. Bár a pedagógusok gyakran úgy érzik, ez korántsem joghézag, sokkal inkább pedagógiai feladat. Alapvető különbség ugyanis jog és pedagógia között a normativitás tekintetében van. A jog kizárólag normatív szabályokkal működik, melyek mindenkire kivétel nélkül

egyformán érvényesek, a pedagógia pedig alkalmazhat olyan szabályokat, döntéseket, melyek teljes egészükben egyénre szabottak, és persze ezzel egyidőben törvényesek is. Tehát a jog homogenizál, a pedagógia pedig individualizálhat (Bíró, 1998). S ebben rejlik a pedagógia mesterségbeli tudása: megtalálni azokat az utakat és módokat, eszközöket és módszereket, melyeken járva az adott gyermek személyisége pedagógiailag és törvényesen is a legoptimálisabb módon fejleszhető. S mivel a személyiségfejlesztés komplex folyamat, jogi normákkal szabályozni nem lehetséges és önmagában nem elégséges, pedagógiai eszközök nélkül nem adhat megoldást.

Az iskolai erőszak vizsgálata alapvetően egy definíciós nehézséggel kezdődik. El kell döntenünk ugyanis, hogy mit tartunk erőszaknak, vagyis le kell tennünk a voksunkat a zéró-tolerancia mellett, vagy meg kell határoznunk, melyek azok a magatartásformák, amiket még nem, és melyek azok, amiket már az iskolai erőszak kategóriájába sorolunk. Meggyőződéseim azonban, hogy ez a megközelítésmód, mellyel megpróbáljuk az iskolai agressziót a különböző megjelenési formái alapján kategorizálni, fontos, de kevésbé vezet eredményre. Mindig lesznek ugyanis az agresszióknak újabb és újabb megnyilvánulásai, amik kilógnak az egyes kategóriákból, gyakoriak lesznek az átfedések, amik szintén megnehezítik az e szempontok szerinti rendszerezést. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy megkerülhetjük a kérdéskört, ennél lényegesen többet mond el azonban az iskolai erőszakra, a különféle agresszív viselkedésmódokról, ha azok minőségi különbségeit, azaz funkcióit, céljait vizsgáljuk. Mindemellett fontos tudnunk, hogy e kettő, a megjelenési formák, valamint a funkcionalitás együtt határozzák meg az agressziót, komplex egészet alkotnak, s elválasztásuk csupán mesterséges lehet.

A probléma mindenképpen árnyaltabb megfogalmazást igényel, s az agresszió iskolai szintjén való megjelenésének nagyon változatos okai és céljai lehetnek. Irányulhat például arra, hogy az áldozat önértékelését csorbítsa, szabadságától megfosssa, félelmet keltsen benne, vagy testileg ártson, fájdalmat okozzon neki. Kutatásomban mindezeket én is elfogadom munkahipotézisként, szükségesnek tartom viszont hangsúlyozni, hogy az elkövető feszültségintéjének csökkentésére irányuló funkció mindig az egyik fő motívumként jelenik meg az agresszív viselkedésben, melyet adott esetben az iskola generálhat és/vagy felerősíthet.

Az iskolai erőszakkal kapcsolatosan egyes kutatások (például *Mayo Clinic*, 2008; *Olweus*, 1973) kétféle agressziót különböztetnek meg a konfliktusban részt vevők erőviszonya szerint: az egyik esetben azonos erőviszonyról beszélhetünk, s indítékként az esetlegesség dominál, míg a másik esetben a cél a hatalom gyakorlása a másik – valamilyen szempontból gyengébb – fél felett. Ebben az értelemben Olweus (1973) tehát az agresszív viselkedést olyan magatartásként értelmezi, mellyel valaki szándékosan okoz sérülést vagy sértést, kellemtelenséget a másinak. Olweus elkülöníti a zaklatás és az erőszak fogalmát. Zaklatásnak nevez minden olyan tevékenységet, agresszív viselkedést, melyre jellemző a fent említett hierarchikus viszony, erőfölény vagy dominancia, és ismétlődően, nem csak egyszeri alkalommal fordul elő, mint például csúfolás, cikizés, kiközösítés. Az agresszív viselkedés Olweus szerint csak abban az esetben nevezhető erőszakosnak, amikor az elkövető a saját testét vagy valamilyen eszközt, tárgyat használ, hogy azzal a másinak szándékosan okozzon sérülést vagy fájdalmat, s mindez nem rendszeresen fordul elő; ilyen lehet az egyszeri verekedés az iskolaudvaron. Természetesen az erőszak és a zaklatás között lehet átfedés, például olyan helyzetekben, melyekben fizikai erő, testi kontaktust használnak a zaklatáshoz, s teszik ezt rendszeresen, hatalmi dominanciával.

Az iskolai agresszió vagy 'bullying' két fő típusát különítik el a szakirodalomban: a közvetlen és a közvetett bántalmazás. A közvetlen bántalmazás lehet verbális vagy fizikai, sőt, e kettő gyakran együtt jár. A közvetett bántalmazás alatt kiközösítés vagy például rossz hír keltése értendő. Külön említést érdemel a legújabb technikai eszközök (mobiltelefon és internet) használata bántalmazás céljából.

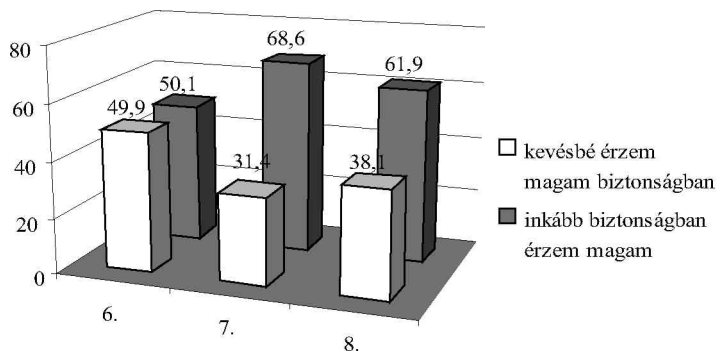
Doktori kutatásomban a fiatalok bántalmazókkal kapcsolatos jogi és pedagógiai eljárások folyamatát és eredményeit vizsgálom, különös tekintettel azok személyiségkorrekciós megalapozottságára. Jelen tanulmányban e kutatás egy fázisát mutatom be, s azok gyorsjelentést a tanulókkal végzett kérdőíves felmérés eddigi részeredményeiről.

Tekintettel arra, hogy a minta nem reprezentatív, az eredményekről pusztán tendenciaszerű következtetéseket vonhatunk le. Az elemzett minta 115 fő hatodik, hetedik és nyolcadik évfolyamos általános iskolás tanulóból áll. A vizsgálat egy Pest megyei, kisvárosi, nyolcosztályos általános iskolában készült. Az általam összeállított önbevallásos kérdőívet az iskola minden vizsgált osztályában személyesen vettem fel, szükség esetén értelmezési segítséget nyújtva a gyermekeknek. A kérdőív az iskolai erőszak több aspektusát vizsgálja, melyből ebben a tanulmányban néhány érdekesnek vélt eredményt mutatok be. Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy bár az iskolai erőszakkal kapcsolatos számszerű adatok segítségével jól körülhatárolható képet kaphatunk, tudnunk kell, hogy minden egyes adat mögött egy-egy gyermek élete áll, és a körülmények, a motivációk, az érzelmek komplexitása nem írható le pusztán számokkal. Éppen ezért a kérdőíves vizsgálatokat kutatásom egészében elengedhetetlennek tartom interjúkkal is kiegészíteni.

Biztonság az iskolában

A vonatkozó jogszabály: 10. § (1) A gyermeknek, a tanulónak joga, hogy nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézményben biztonságban [...] neveljék és oktassák. (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról)

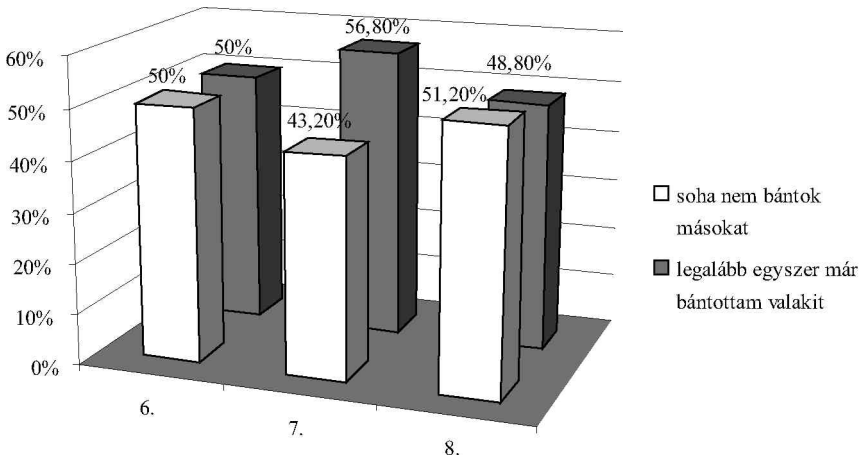
Kérdőívem első részében arra kerestem a választ, vajon hogyan ítélik meg a különböző életkorú és nemű tanulók a saját iskolai biztonságukat. Feltételeztem, hogy azok a gyermekek, akik legalább egyszer már voltak tetteles bántalmazás áldozatai, kevésbé érzik magukat biztonságban.

1. ábra. A tanulók biztonságérzete az iskolában (n=115)

Amint az 1. ábrán is látható, a lányok csaknem háromnegyede általában nagyobb biztonságban érzi magát, mint a fiúk. Ebből arra következtethetnénk, hogy áldozatként kisebb arányban jelennek meg. Meglepő eredmény, hogy – ellentmondva az agresszív viselkedésben a nemek közti különbségekkel foglalkozó kutatások eredményeinek (például Olweus, 1973) – a vizsgálati mintában szereplő lányok magasabb arányban jelennek meg áldozatként, mint a fiúk, különösen a verbális, de a tetteles bántalmazás tekintetében is. A kérdőív felvétele során a lányok szóban számos esetben számoltak be arról, hogy egy bizonyos, fiúkból álló csoport rendszeresen zaklatja őket, még tettelesen is.

Részletesebben elemezve az iskolai biztonság kérdéskörét, összefüggés tapasztalható a biztonságérzet és az életkor között is. Az 1. ábra két görbéjén látható az a trend, hogy minél fiatalabb egy diák, annál kevésbé érzi magát biztonságban.

2. ábra. A bántalmazást elkövetők aránya (%; n=115)

Külön vizsgálva a verbális és a fizikai agressziót kiderül, hogy mind a szóbeli, mind a tettes bántalmazást tekintve minél fiatalabb egy diák, annál nagyobb eséllyel válik áldozattá, mint az 1. táblázatban is látható.

1. táblázat. „Az iskolában, a tavalyi tanévben és az idén szóban/tettes bántottak engem” (%; n=115)

		Soha	Legalább egyszer már előfordult	Évente pár alkalommal	Havonta	Hetente	Minden nap
6.évf.	Szóban	18,2	18,2	22,7	13,6	9,1	18,2
	Tettes	40,9	36,4	9	9,0	4,7	0
7. évf.	Szóban	25	11,2	33,3	8,3	16,7	5,6
	Tettes	51,5	18,2	21,2	3,0	6,1	0
8. évf.	Szóban	23,6	14,5	41,8	3,6	7,3	9,2
	Tettes	76,9	3,8	15,4	0	1,9	2

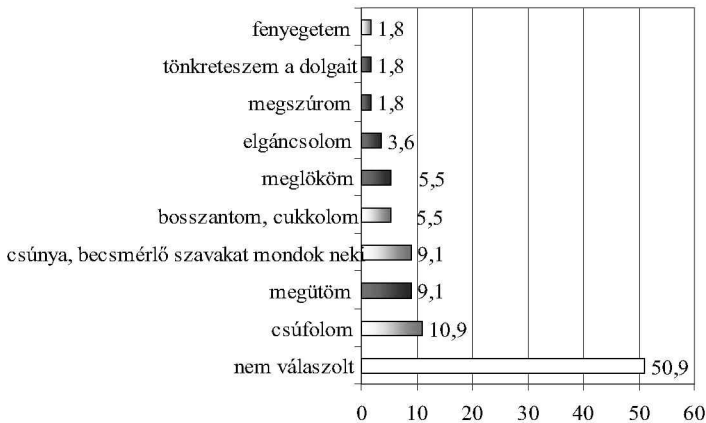
Öröndetes adat, hogy a tettes bántalmazás napi szinten csak két százalékban jelenik meg. Mindemellett fontos kihangsúlyozni, hogy a számok mögött gyerekek vannak, s ez a két százalék jelen esetben két vagy három olyan tanulót takar, akinek az iskolában töltött idő minden napján a tettes bántalmazás valamilyen formáját kell elszenvednie. Megdöbbentő adatként kell értelmeznünk a táblázat többi százalékos eredményét is – különös tekintettel a kis elemszámra –, hiszen mindhárom évfolyamban csupán a tanulók mintegy ötöde vallotta, hogy még soha nem bántották verbálisan, s a hatodikosok hozzávetőlegesen hatvan, a hetedikesek 50, illetve a nyolcadikosok 20 százalékát már legalább egyszer érte fizikális bántalmazás az elmúlt és az ideai tanévben.

A bántalmazás megjelenési formái

A vonatkozó jogszabály: 10. §(2) A gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani fizikai és lelki erőszakkal szemben.(1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról)

Már a fenti táblázat is szemléletesen mutatta az iskolai agresszió mértékét, ez azonban az áldozatok önbevallása alapján, s csak két szempont mentén (verbális és fizikális agresszió) történt.

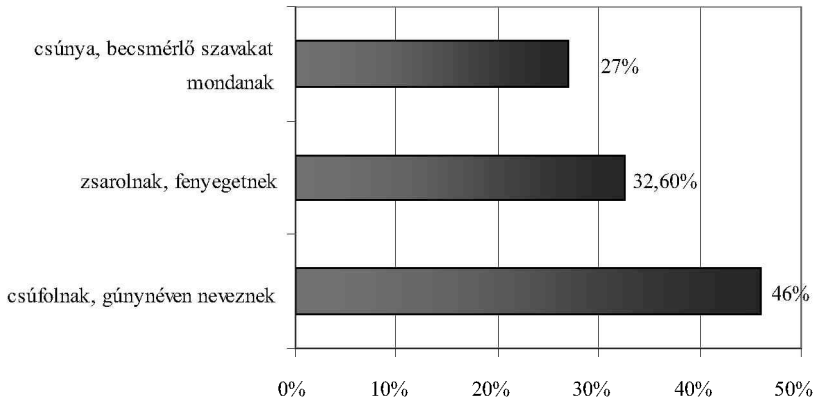
A 3. ábra más szemszögből, a bántalmazók bevallása szerint jeleníti meg a bántalmazás különböző formáit (a bántalmazók százalékos aránya az egyes évfolyamokon a 2. ábrán látható).

3. ábra. A bántalmazás módja a bántalmazottak bevallása alapján (%; n=55)

A kérdőív „Milyen módon bántasz te másokat?” kérdésére adott válaszok kilencféle kategóriában jelentek meg. Az 1. táblázat adataihoz hasonlóan itt is a verbális bántalmazás (a diagramon a világosabb sávok), azaz a csúfolás a legjellemzőbb bántalmazási forma, de nem sokkal marad alatta a tettlegesség sem: a válaszolók 9,1 százaléka vallotta azt, hogy megüti a társát. Összességében tehát elmondható, hogy 27,3 százalék verbális, 21,8 százalék fizikai agressziót alkalmaz azok közül, akik önbevallásuk alapján beismerik, hogy bántottak már másokat. Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy bár az összelemszám (n=115) fele válaszolta azt, hogy szokott bántani másokat, amikor ennek módjára kérdeztem rá, 50 százalékuk erre a kérdésre semmit nem válaszolt. Ez az eredmény nem meglepő, hiszen könnyebb úgy vállalni valamit, ha pontosan nem kell megmondanunk, mit is tettünk, ha nem kell szembesülnünk a tettel, amit elkövettünk, formálisan kivonva és felmentve magunkat a tett következményei alól. Különösen erősnek hatást gyakorolhat mindez abban az esetben, amikor a gyerek először mondja ki a maga számára, s látja írásban is. Nagyon fontos lenne a pedagógusnak komolyan tudatosítania a gyerekekben a bántalmazás következményeit. Feltételezem, hogy az erőszakos gyerekek nagy többsége nincs tisztában tettének valódi súlyával.

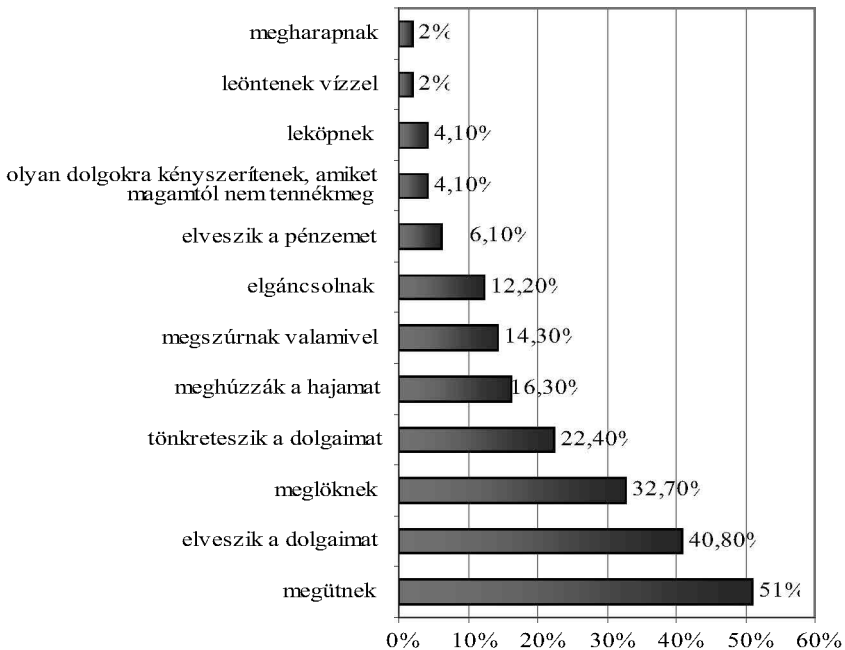
Árnyaltabb képet kapunk a bántalmazás megjelenési formáiról, ha a kérdőív azon részét nézzük meg, melyben az áldozatokat kérdezzük arról, hogyan bántották őket. A fent említett okok miatt lényegesen könnyebb az áldozat oldaláról szavakba önteni a mégoly nehéz történéseket is.

4. ábra. A bántalmazás módja a bántalmazottak bevallása alapján (%; n=89)

A 4. ábra azt szemlélteti számunkra, hogy akiket szóban bántanak, azokat itt is a legtöbb esetben csúfolják: „csúnya, hülye, buta, dagadt zsidó, cucu malac, lapos vagy, egér, dömper” és még sorolhatnám a gyerekek válaszait.

A vizsgált életkorban (12–14 év) az önértékelés igen fontos a későbbi mentális egészség szempontjából (Cole és Cole, 1997, 572–573.). Ebben az életkorban, amikor a társas kapcsolatok dominálnak, a gyerekek, nagyon szigorúan, egymáshoz hasonlítják magukat, s a népszerűség kritériumai kemény mértéket jelentenek azok számára, akik kívül esnek ezen (Kulcsár, 2005). Könnyen lebecsüljük ezeknek a csúfolódásoknak, illetve becsmérlő szavaknak a valódi jelentőségét, s elsiklunk felettük, sokszor talán nem is tartjuk agresszióknak. Valójában a verbális agresszió nagyon gyakori az emberek között,

5. ábra. A tettleges bántalmazás módja, a bántalmazottak bevallása alapján (%; n=49)

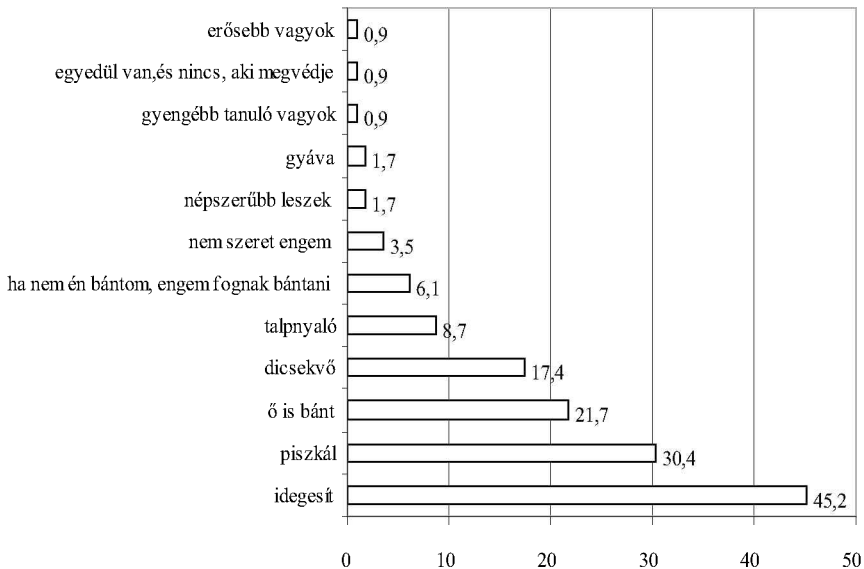
s általában annak enyhébb, ritualizálódott formájának számít, de gyakran előjele, előkészítője a valódi fizikai támadásnak (Csányi, 2006). A gúny, a heccelődés, az agresszív beszéd hatása a viccelődéstől az egyéni tragédiáig vezethet, a gyermek szociális helyzetét és önértékelését egyaránt rombolja.

Az 5. diagramon a tetteges bántalmazások megjelenési formáit láthatjuk, szintén az áldozatok leírásai alapján. A fizikai bántalmazások fele ezek szerint az adatok szerint is, csakúgy, mint a bántalmazók bevallása szerint (lásd a 3. ábrát), ütések formájában történik. Mindezen túl érdemes egy kis figyelmet fordítani a második leggyakoribb megjelenési formára is. Bár a tetteges bántalmazások közé soroltam azt, amikor elveszik másik dolgait, mégis kicsit kilóg ebből a kategóriából, ugyanis ez a típusú bántalmazás kifejezetten a hatalomgyakorlás, a másik feletti uralom példája, nem a szó szoros értelmében vett fizikai agresszió.

A verbális és a tetteges agresszió megjelenési formának feltérképezésével a céloom nem pusztán az elborzasztás, sokkal inkább annak igazolása és megerősítése, hogy az iskolai erőszak létező és komoly probléma, és semmiképpen nem tekinthető a gyermek-kori fejlődés természetes velejárójának.

Miért bánt valaki másokat?

Azoknak a gyerekeknek, akik már bántottak legalább egyszer valakit, 79,4 százalékát szintén érte már verbális, 42,9 százalékát pedig fizikai agresszió. Ez természetesen nem jelent mindig kölcsönösséget, de ahogyan azt a 6. ábra is mutatja, gyakran igen. Az „idegesít, piszkál és ő is bánt” kategória egyértelműen arra utal, hogy ez bizony sokszor adok-kapok szituáció. Ilyen esetben pedig nagyon nehéz dolga van annak a pedagógusnak, aki szeretné kideríteni, ki kezdte, s hogy vélt, avagy valós sérelmek szolgáltak-e az incidens alapjául. Ma az egyik gyerek bántalmaz, holnap ő lehet az áldozat, és fordítva.

6. ábra. A bántalmazás motivációja a bántalmazók bevallása alapján (%) (n=55)

Figyelmet érdemel még a válaszolók 6 százalékának vélekedése is, miszerint ha nem ők bántják a másikat, maguk válhatnak áldozattá. Igen komoly és meghatározó ereje van az iskolában, illetve az osztályban uralkodó csoportnormáknak, az iskolai klímának.

Sokszor a pedagógus nincs is tisztában a csoportban zajló folyamatokkal, bizonyos szubkultúrákkal, s azzal az igen kemény helyzettel, amikor a testi épség védelme nem létezik mások testi épségének megsértése nélkül, ahogyan azt egy interjúalanyom is megfogalmazta: „Itt nem lehetett nem verekedni.”

Az előző, 6. ábra alapját képező kérdésre azok válaszoltak, akikkel előfordul, hogy bántják társaikat. Ezek az adatok önmagukban is érdekesek, és sok tanulsággal szolgálhatnak, de nem lenne teljes a kép, ha nem ismernénk meg azok véleményét is, akik saját bevallásuk szerint nem szoktak bántani senkit. Részben azért, mert az ő véleményük éppúgy része a jelenségnek, mint a bántalmazóké, másrészt pedig könnyen lehet, hogy egyes szám második személyben, közvetlenül nekiszegezve a kérdést a diáknak, nem kapunk választ. A 2. táblázat tehát a minta egészének véleményét tükrözi arról, vajon „miért bánt valaki másokat”.

2. táblázat. A bántalmazás motivációja (%; n=115)

Azért bánt valaki másokat, mert...

népszerűbbnek érzi magát tőle	71,3
szeret másokat bántani	57,4
akit bánt, az gyengébb	47,8
nem tetszik a megjelenése, külseje	45,2
nem üt vissza	40,9
látja rajta, hogy fél tőle	39,1
nem szeretik a többiek	33,0
aki bántja, az nem kedveli	31,3
jobb vagy rosszabb tanuló	23,5
nincs barátja, aki megvédje	20,9
fiatalabb	20,0
a tanárok nem állítják le	15,7

A legtöbben úgy vélik, hogy a bántalmazó azért bánt másokat, mert ettől népszerűbbnek érzi magát. Ez az eredmény megegyezik Olweus (1980) következtetésével, miszerint az iskolai erőszakoskodók viselkedése mögött egyfajta látszólagos népszerűség húzódik meg, s ez a népszerűség inkább csak az áldozatok népszerűtlensége tükrében tűnik átlag felettinek. Kutatásai az agresszorok motivációjával kapcsolatban arra mutatnak rá, hogy ezek a gyerekek erősen vágynak a hatalomra és a dominanciára, élvezik, ha uralkodhatnak, ha elnyomhatnak másokat. Ez a jellemzője a bántalmazó gyerekek jelen vizsgálatban is erőteljesen megjelenik: a megkérdezettek több, mint fele gondolja úgy, hogy azért bánt valaki másokat, mert egyszerűen szereti ezt tenni.

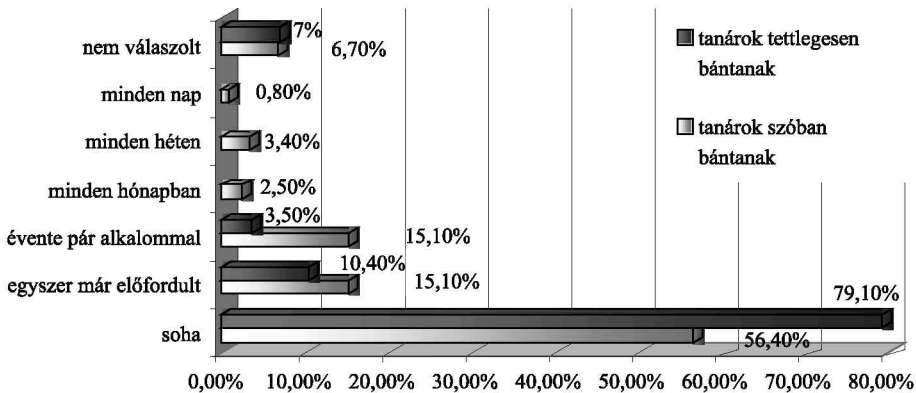
Majdnem fele véli úgy a tanulóknak, hogy az bánt másokat, aki erősebb, s mi felnőttek is szívesen vizionáljuk azt a képet, melyben a verekedős gyerek magas, jó fizikumú, társainál fejlettebb, és leginkább fiú. Kétségtelenül ez a sztereotíp „verekedős gyerek” is valóságos, ugyanakkor mindössze a bántalmazók 0,9 százaléka vallotta azt, hogy azért bánt másokat, mert erősebb náluk (lásd a 6. ábrát).

Olweus az agresszív reakciós minták kialakulásához vezető minták egyik fontos tényezőjeként határozza meg az autoriter gyermeknevelési módszereket, a testi fenyegetést. Az agresszió az egyik olyan viselkedésforma, melyet a gyerekek sok más viselkedéstípusnál szívesebben utánoznak. A családban uralkodó légkör és nevelési módszerek miatt frusztrált gyermek átviheti agresszióját iskolai környezetére, társaira (Horváth Szabó és Vigassyné, 2001). Az általam vizsgált mintában azoknak a gyerekeknek, akik bántani szoktak másokat, 45 százaléka gyermekbántalmazás áldozata, azaz olyan családi légkörben nevelődik, mely erőszakos mintát közvetít számára.

A tanárok mint bántalmazók

A vonatkozó jogszabály: 10. §(2) A gyermek és a tanuló nem vehető alá testi fenyegetésnek, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak. (1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról)

Szerencsések lennénk, ha azt az örömteli helyzetet tapasztalnánk az iskolákban, hogy a fent idézett törvénycikkelyt maradéktalanul betartják. A valóság azonban az, hogy a gyerekek egészen másról számolnak be, ahogyan azt a 7. ábra adatai is mutatják.

7. ábra. A tanári bántalmazás aránya (%; n=115)

Öröndetes eredmény, hogy a tanulók csaknem 80 százalékát soha nem érte tettelegesség a tanárok részéről; valamivel több, mint a minta fele a verbális tanári erőszakot sem tapasztalhatta meg.

A gyakorló pedagógusok véleménye még ma is megoszlik a makarenkói pofon pedagógiai hatékonyságáról, azonban bárhogyan is vélekedik erről valamely pedagógus (ez a kutatásaim keretében folytatott pedagógus-interjúkból is kiderül), s vall bármilyen pedagógiai elveket, a jogszabály kivétel nélkül mindenkire vonatkozik. Sajnos arról sem lehetünk meggyőződve, hogy ez a 80 százalék a valóságot tükrözi, hiszen a 7. ábrán is ott látható az a hét-hét százalék, akik nem válaszoltak. Az iskola mint intézmény hierarchikus rendszer, szereplőinek autonómiája köztudottan nem egyforma, nem követheti a demokrácia mérleg-elvét. A fent említett tanulók számára, akiket tanáraik tettelesen bántalmaztak, ez érzelmileg igen megalázó és megrázó helyzet lehetett, melyben a jogérvényesítésben természeténél fogva korlátozott, az iskola erősen hierarchizált rendszerében szinte semmi hatalommal nem rendelkező gyermekek jogai és érzései egyaránt nagy mértékben sérültek. A személyi sérthetlenséghez való jogot nem csak a tanulók, de a pedagógusok sem mindig tartják tiszteletben. Nem másról van itt szó, mint hogy elvárjuk a gyerektől, hogy 'tökéletes' legyen, miközben sokszor mi pedagógusok adjuk számára a mintát azzal, hogy évekre vagy akár évtizedekre szóló sérelmeket okozunk a gyerekeknek egy-egy mondatunkkal vagy cselekedetünkkel, megszegyénítjük, megalázzuk társai vagy önmaga előtt.

Egy idézettel zárom ezt a tanulmányt, melyet egy iskoláskorában verekedős, hajdani diák osztott meg velem egy interjú során: „Megmondom én, mit lehetne tenni. A büntetés nem jó semmire. Ha van egy tanár, akire lehet számítani, aki barát, aki emberszámba vesz, azért mindent megtesz egy gyerek. Nekünk volt egy ilyen tanárunk, ő a verekedésről is le tudott beszélni.”

Jegyzet

(1) 54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.

Irodalom

1949. évi XX. törvény. A Magyar Köztársaság Alkotmánya
1993. évi LXXIX. törvény a Közoktatásról
- Az Iskola Biztonságáért Bizottság (é. n.): Állásfoglalás és javaslat a nevelési-oktatási intézményekben megjelenő erőszakos magatartásformákkal kapcsolatban. 2008. 11. 24-i megtekintés, http://www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/iab_af_080605.pdf
- Bíró Endre (1998): Jog a pedagógiában. Jogismeret Alapítvány, Budapest
- Cole, M. és Cole, S. R. (1997): *Fejlődéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Csányi Vilmos (2007): *Az emberi viselkedés*. Sanoma, Budapest.
- Haller József (2005): *Miért agresszív az ember?* Osiris Kiadó, Budapest.
- Horváth Szabó Katalin és Vigassyné Dezsényi Klára (2001): *Az agresszió kezelése*. Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest.
- Kulcsár Éva (2005): *A serdülőkori fejlődés pszichológiai jellemzői*. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Tanárképzési és Továbbképzési Központ, Budapest.
- Mayo Foundation for Medical Education and Research (2008): Bullying: Help your child handle a school bully. 2008. 11. 20-i megtekintés, <http://www.mayoclinic.com/health/bullying/MH00126>
- Metzig, W. és Schuster, M. (2000): Agresszió az iskolában. Elméleti háttér, előfordulás, beavatkozás és megelőzés. In Hárدي István (szerk.): *Az agresszió világa*. Medicina Könyvkiadó, Budapest.
- Olweus, D. (1973): Personality and Aggression. In Cole, J. K. és Jensen, D. D. (szerk.): *Nebraska symposium on motivation, 1972*. University of Nebraska Press, Lincoln, NE.
- Olweus, D. (1980): Familial and temperamental determinants of aggressive behavior in adolescent boys: a causal analysis. *Development Psychology*, 16.